Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2012 жыл 14-чю январь, шабат кюн. № 4 (18925)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

САУГЪАЛАУ

Спортну айнытыугъа салгъан къыйыны ючюн

Къабарты-Малкъарны Башчысы Арсен Каноков «1980 жылда Москва шахарда ХХП Олимпиада оюнла бардырылгъанлы 30-жыллыгъына» деген майдал бла саугъаланнганды. Аны бла бирге берилген эмда Россей Федерацияны Президенти Дмитрий Медведев къол салгъан Грамотада регионну башчысы бу саугъарыгъа спортну эмда спорт жаны бла халкъла аралы бирге ишлеуню айнытыугъа, саулукълу жашау этиную пропагандалаугъа уллу къыйын салгъаны ючюн тийишли болгъаны жазылады.

Къабарты-Малкъарны башчылары республикада профессионал эмда асламлы спортну айнытыуну баш магъаналы ишлеринден бирине санагъанларын эсигизге салабыз. Арт беш жылда республикада онла бла спорт сооружения, он санда 35 спорт зал бла шёндюгю заманнга кёре ишленген спорт эмда саулукъну кючлендириучю комплексле хайырланылыргъа берилгендиле. 2009 жылдан башлап «Россей Федерацияда физкультураны бла спортну айнытыуну» федеральный целевой программасыны (2006-2015 ж.ж.) чеклеринде жалгъан кырдык бла жабылгъан он уллу эмда гитче футбол майдан ишленнгенди, дагъыда онла бла саналгъан башха жалгъан газонланы да къурулушлары бара турады. Былайда ол жаны бла Къабарты-Малкъар башха россейли шахарланы озгъанын белгилемей харамаз.

РФ-ни спортну олимпиада тюрюлюринден жыйымдыкъ командасына КъМР-ден 2005 жылда 18 спортчу кирген эсе, 2011 жылда ала 85-ге жеттендиле. Битеуроссей эмда халкъла аралы эришиуледе хорлагъанланы бла алчы жерлени алгъанланы да саны 46 адамдан 498-ге дери кёбейгенди. КъМР-ни Башчысыны Указы бла уллу халкъла аралы спорт форумлада хорлагъанла бла алчы жерлеге чыкъгъанла, аланы тренерлери да уллу ачха саугъалана аладыла.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительвосуну пресс-службасы.

САБАНЧЫЛАНЫ *Хажи-Мурат,* тарых илмуланы доктору

Экономика эм культура жаны бла да айныуну магъаналы шарты

Къабарты-Малкъар автоном область къуралгъанлы -90 жыл

Граждан уруш бошалгъандан сора тюрлю-тюрлю миллетлени къыраллыкъларын автономияны мурдоруна къурау коммунист партияны миллет политикасыны баш магъаналы борчу болгъанды. Башхача айтханда, россейли къыраллыкъны жангы-совет- системасы къуралып башланнганды. Ол кезиуде Тау АССР-ни жаратылыуу магъаналы иш болгъанды. Аны къурауну ниети С.Кировдан бла Г.Орджоникидзеден чыкъгъанды. Алай бла ала, жер-жерли халкъланы бирикдирип, Тау республиканы Совет Россейден башха къурагъа кюрешген оппозиция интеллигенцияны жолун кесерге кюрешгендиле. Андан сора да, аллай республика къурасла, революциядан сора большевиклеге бойсунуудан чыкъгъан эмда Кавказда партияны политикасына уллу чырмау этген Гюржю да муратларына жетерик тюйюл эди.

1920 жылда 17-18-чи ноябрьде Терк областны халкъларыны съездинде Автоном Тау Совет Социалист Республика къуралгъанына юсюнден оноу этилди. Къабарты бла Малкъар анга башха алты административ единицаны санында миллет округлага (Къабарты округ-алгъыннгы Нальчик округну север кесегинде, Малкъар округ-юг кесегинде) киредиле. Ма ол бизни халкъларыбызны миллет къыраллыкъларын къураугъа биринчи атлам болгъанды.

Къырал къурулушун, экономика байламлыкъларын, халкъларыны адет-тёрелерин,мюлк жюрютюулерини энчиликлерин алып къарагъанда, Тау АССР эрттеден бери да бирге «уюп» келген жер тюйюл эди. Миллет сезимни ёсгени, мюлк эмда культура жаны бла андан ары айныуну сейирлери хар таулу халкъны автоном областларын къурауну излегендиле. РСФСР бла экономика байламлыкъланы кючлендириуге итиниу а Къабартыны Тау Республикадан чыгъып, кеси аллына автоном область къурауна себеплик этгенди. 1921 жылда 1-чи сентябрьде ВЦИК Къабарты АО-ну къурауну юсюнден бегимни къабыл кёргенди. Ол жыл ноябрьни аягында уа Къабарты областны Советлерини учредитель съездинде битеу къурау ишле ахырына жетдирилгендиле.

Ахыры 2-чи бетдеди.

КОНФЕРЕНЦИЯ

Курортлагъа – энчи магъана

Быйыл 19-чу январьда Къарачай-Черкес Республиканы Домбай поселкасында Север-Кавказ федеральный округну Жамауат советини IV конференциясын бардырыргъа белгиленнгенди. Бизге СКФО-ну Аппаратыны ич политиканы ишлери жаны бла департаментинден билдиргенлерине кёре,анда сёз округну турист-рекреация кластерини проблемаларыны юслеринден барлыкъды эмда аны айнытыуну онглары сюзюлюкдюле. Андан сора да, экологияны проблемаларына энчи эс буруллукъду, Север Кавказны курортларыны атларын россейли эмда дуния рыноклагъа айтдырыуну амалларына къараллыкъды.

Север-Кавказ федеральный округну Жамауат совети Россей Федерацияны Президентини буйругъу бла 2010 жылда декабрьде къуралгъанды. Аны председатели-Россей Федерацияны Президентини Север-Кавказ федеральный округда толу эркинликли келечиси А.Г.Холопонинди.

ЮСЮПЛАНЫ Галина.

Тюбешиу

Арсен КАНОКОВ:

Адамланы халлары, кёллери да сизге кёре боллукъду

Тюнене КъМР-ни Башчысы Арсен Каноков республикалы эм муниципальный газетлени бла журналланы баш редакторлары бла тюбешгенди. Къуанчлы халда бардырылгъан жыйылыу Россейли басманы кюнюне аталгъан эди.

Арсен Каноков асламлы информация органла тёртюнчю властыха саналгъанлары тюз болгъанын чертгенди. «Сиз жаланда информацияны жайыу бла чекленип къалмайсыз, юйретиу ишге да уллу къошумчулукъ этесиз. Ол а бек магъаналыды. Бизни борчларыбыз бирдиле – республикада мамырлыкъны сакъларгъады, игиликни, бир бирге хурмет этиуню ниетлерин жаяргъады», - дегенди.

Ол властыны бла халкъны арасында байламлыкъла къурауда, миллетни бирикдириуде басманы магъанасы уллу болгъанын чертгенди. «Адамланы халлары, кёллери сизни ишигизге кёре боллукъду. Аны ючюн, пресса керти информацияны, иги ниетлени жаяргъа итинигге керекди», - дегенди.

Арсен Каноков газетлени керекли техника, билимли кадрла бла жалчытыуну вопросларын да кётюргенди. «Биогюн сизни бла официальный халда тюбешсюймейдиле. «Великая Черкесия» къуралады деген ёторюк хапарланы жаядыла. Ол а терсди - ала бизни ахлуларыбызды, анда битеу кавказлылагъа да черкеслиле дейдиле, ол санда къабартылыларгъа бла таулулагъа. Россей уллу къыралды, жашар жер жетерикди. Узбеклилени, вьетнамлыланы тыймайбыз, кесибизни адамларыбызды а къорксыгъан этебиз», - дегенди.

Онгдан солгъа: Арсен Каноков бла Иван Гертер.

«Заман» газетни баш редактору Виктор Котляров Шимал Кавказгъа битеу дуниядa да сейир уллу болгъанын чертгенди. Ол себепден мында туризмни айнытыргъа белгиленнгени тюздю. «Къабарты-Малкъар а башха субъектледен табийгъат эм тарых эсгертмелери бла энчиди, аны ючюн туристле бизге аслам келликлерине ишексизме», - дегенди.

Котляровла арт заманда республикада бир нечна тарых жангылыкъла этгендиле. «Биз талхан шартла Шимал Кавказда тарыхны кёп жашырынлыкъларын ачыкъларыкъды. Аны бла байламлы манга тыш къыралладан окъуна сёлешгендиле, бизге келирге сюйгенлерин билдирип. Жаланда кесибизни власть органларыбыз эс бурмагъандыла анга ансы», - деп къошуванды.

Анга жууап бере, Арсен Каноков критикагъа угъайы болмагъанын айтханды. Ол бюгюнлюкде республикада ючу уллу проблеманы белгилегенди – инвестициланы азлыгъы, жер бла байламлы вопрос эм терроризм. Аланы юслеринден ачыкъ сёлеширгге хазыр болгъанын чертгенди.

Жыйылыуда сёз республикалы газетлени Интернет версияларын жарашдырыргъа, аланы хар бирини кесини сайты болурча этерге керекликсини, подписканы юсериндеи да баргъанды. «Кабардино-Балкарская правда» газетни баш редактору Сусанна Мезова, аланы кёпле аналитика материалла жетишмейдиле деп терслегенлерини юсюнден айта: «Биз кесини оюмун айтыргъа сюйгенлени бирине да угъай демегенбиз. Алай республикада магъаналы вопросланы юслеринде, сёз ючюн, терроризмни юсюнден, власть органланы келечилери, чиновникле да сёлеширгге унамайдыла. Сора къаллай материалла чыгъарлыкъбыз?» - дегенди ол.

Жыйылыуда башхала да сёлешгендиле. Ахырында Арсен Каноков тюбешиу ачыкъ халда баргъанына ыразы болгъанын айтханды. «Республиканы Правительвосуну Председатели Иван Гертер, Асламлы информация органланы ишлери жаны бла къырал комитетни башчысы Мухадин Кумахов да сизни айтханларыгъызны эшитгендиле. Быллай тюбешиулени уа терк-терк бардырсакъ, хайырлы боллугъу баямды», - дегенди.

Байрам жыйылыу саугъасыз да болмагъанды. Арсен Каноков баш редакторлагъа багъалы диктофонла бергенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Суратланы **Р. МАМИЕВ** алгъанды.

Солдан онгнга: Атталаны Жамал, Мухамед Хафицэ, Эльгар Хашиф.

мейме, проблемаларыгъызны юслеринден ачыкъ айтырсыз деп ышанама. Бюджет энди толтурулуп башланнганды, анга тюрлениуле кийирирге да боллукъду», - дегенди.

Андан сора биринчи болуп «Литературная Кабардино-Балкария» журналны баш редактору Хасан Тхазеплов сёлешгенди. Ол Арсен Каноковну Жангы жыл бла алгъышлагъанды эмда анга саугъагъа журналны номерлерин бергенди. «Адыгэ псалъэ» газетни баш редактору Мухамед Хафицэ да къуру кюл бла келмегенди. Ол Илмуланы халкъла аралы адыг академиясы Арсен Каноковха академик ат бергенин билдиргенди эмда анга аны дипломун бергенди. Дагъыда Мухамед Хафицэ Израильде жашагъан жерлешлерибизден саугъа да келтиргенди.

Арсен Каноков тыш къыраллада жашагъан ата журтлуларыбыз бла дайым да тюбеше-тюбеше турганын айтханды. Ол Сириядa хал осалгъа кеттенине жарсыр, КъМР-ни Парламенти РФ-ни Президентине ол къыралда жашагъан жерлешлерибиз кеслерини ата-бабаларыны жерлерине кыйтырча онгла берирлерини юсюнден обращение хазырларын буюргъанын билдиргенди. «Бирле ала бизге кёчерлерин ахырда Атталаны Жамал Арсен Каноков басма органланы кереклерине уллу эс бургъаны ючюн ыразылыгъын билдиргенди. Газетледе тюбей туруучу кемчиликлени юслеринден да айтханды, ол санда компьютерле, оргтехника осал халгъа келгенлерин. «Бизни борчубуз - битеу онгларыбызны хайырланып, жамауатны бирикдириргди, власть бла байламлыкъла къураргъады. Власть халкъны жарсыуларын билирча, адамла уа власть органла тамамлагъан ишледен хапарлы болурча этергди», - дегенди.

Зарина Канукова уа ол башчылыкъ этген «Горянка» газет РФ-ни прессасыны алтын фондуна киргенин билдиргенди. «Бизни издание тишириулагъа, юйюрлеге деп чыгъарылады. Районлада анала бла терк-терк тюбешиучюбюз. Биогюн аланы сиз этген болушлукъ ючюн алгъыш сёзлерин келтиргнеме», - дегенди.

«Виктор эм Мария Котлярованы басма юйюню» иеси Виктор Котляров а республикада басма органла ишлерин жангыча къураргъа, кертини жазаргъа, кемчиликлени сёгерге къоркъмазгъа керек болгъанларын белгилегенди. «Критикадан къоркъгъан этебиз, аны ючюн бизни пресса замандан артха къалады», - дегенди.

САУГЪАЛАУ

Фахмулулагъа - энчи стипендияла

Тюнене Къабарты-Малкъарны Башчысы Арсен Каноков Правительвосуну юйюнде КъМР-ни Башчысыны стипендиясына тийишли болгъан студентле эмда «Билим бериу» миллет проектни чеклеринде фахмулу жаш адамлагъа тутхучулукъ этиу жаны бла премиягъа тийишли болгъан жаш адамла бла тюбешгенди эмда алагъа свидетельстволарын бла дипломларын бергенди.

Жыйылыуну ача, Арсен Каноков бу саугъалагъа илмуда, окъууда, спортда биийк жетишимле болдургъан, жамаат жашаугъа тири къатышхан окъуучула, студентле эмда илмуда атларын айтдыргъан аспирантла тийишли болгъанларын чертгенди. «Жашлыкъ - ол итиниулюкню, уллу жетишимлеге ышанылукъну, кесинги къарыуунга, ючюнге базынылукъну кезиюдю. Сиз Къабарты-Малкъарны айнытыугъа уллу къошумчулукъ этергигизге ийнанабыз», - дегенди республиканы Башчысы.

Арсен Каноков республикада жаш тёлюге болушлукъ этиу жаны бла кёп тюрлю проектле болгъанларын эсгертгенди. Сёз ючюн, республиканы экономикасына специалистлени хазырлау жаны бла программаны чеклеринде жашла бла кызла белгили тыш къураллы бизнес школлагъа жибериледиле. КъМР-ни Парламентинде Жаш тёлю палата къуралгъанды, ол ёсюп келген тёлю бла байламлы законопроектле жарашдырыу ишге къатышады. «Жаш тёлю правительство уа мени ишимде уллу болушлукъ этеди», - деп къошханды.

Ол дагъыда Къабарты-Малкъардан жетеулен «Инновация конвент» деген биийк даражалы проектге къатышханларын, энтта «Билим бериу» миллет проектни чеклеринде конкурслада хорлагъанла бла алгъанларын да эсгертгенди. «Быллай жаш тёлю бла биз не кыйын ишлени да тамамлаялыкъбыз», - дегенди.

Ызы бла саугъалау болгъанды. Бу жол республиканы Башчысы бла тюбешиуге 70-ден аслам жаш адам чакъырылгъан эди. Ала къуру кесибизде угъай, Россейни бурунда да окъугъанладыла. Аладан 35-си КъМР-ни Башчысыны стипендиясын алгъанла, 36-сы уа «Билим бериу» миллет проектни чеклеринде хорлагъанладыла, ол санда аны федеральный кесегинде – 25 жаш бла къыз.

Быллай саугъалагъа тийишли болгъанланы араларында Къабарты-Малкъар къырал университетни аспиранты Жанатайланы Людмила, Къабарты-Малкъар къырал эл мюлк академияны аспиранты Аппайланы Залим эм бу вузну студенти Улакъланы Салим, Тау жерлени экологиясыны институтуну аспиранты Мокъаланы Аслижан бар эдиле. Алагъа КъМР-ни Башчысыны стипендиясы берилгенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Партия проект

Районлада - спорт комплексле

«Единая Россия» политика партия «Физкультура-саулукъ кючлеу комплексини къурулушу» деген проектни жашауда бардыргъанлай турады. Партияны башы советини бюросуну Москвада болгъан жыйылыуунда аны бла байламлы иш кьалай баргъаны сюзюлгенди. Сёлешиулени кезиюнде 2012 жылда проектге кирген объектле белгиленнгендиле. Аланы ичлеринде Къабарты-Малкъардан Май районда эм Прохладна районну Прималкинское элинде спорт комплексле бардыла.

Эсигизге салайыкъ, бу проектге кёре, алгъарахалда республиканы ара шахарында «Нальчик» спорт комплекс ишленген эди. 2011 жылда саулай къыралда 302 жангы объект ачылгъанды, энтта да 215-сини къурулушлары бардырыла турады.

Концерт

Жерлени асламы - интернатчылагъа

Республиканы Башчысыны юй бийчеси Фатима Канокованы башламчылыгъы бла бу кюнледе Къырал концерт залда КъМР-ни, КъЧР-ни, Адыгея эм Ингуш республикаланы сыйлы артисти Черим Нахушевни концертлери боллукъдула.

Залда жерлени асламы Нальчикде абаданла бла сакъатла турган интернатда жашагъанлагъа бёлюнюкдюю. Ол саугъаны алагъа Фатима Канокова жангы жылны аллында баслагъан жандаурлукъ ишини чеклеринде этеди.

Модельер Мадина Сарыльп, хореограф Ауладин Думанишев эм сценограф Мухамед Кубатиев бла бирге сейир эстрада шоу жарашдырылгъанды. Бу проектни светомузыкалы эффектлерини режиссёру уа белгили жырчы Тимур Хацаевди. Программада, шёндюгюлю эстрада жырладан сора да, къабарты халкъ жырланы да эшитирге боллукъду. Концертге «Каллисто» тепсеу коллектив да къатышырыкъды.

Римма ГЕРАСИМОВА.

КъМР-ни Культура министерствосуну пресс-службасы.

Болум

Чирик кёлде майвер ёлгенди

РФ-ни МЧС-ини КъМР-де Баш управлениясыны пресс-службасыны таматасы Мурат Апажихов билдиргеннге кёре, Чирик кёлню тийресинде ингилизли Мартин Робсон бардыргъан тинтиу ишлеге къатышхан москвачы майвер Андрей Родионов ёлгенди. Бушуулу иш тюнене 13 сагъат 5 минутда болгъанды.

Ол кезиуде Андрей видеокамера бла кёлню теренинде ишлей эди. Бир кесекден ол къыйынлыкъны юсюнден белги береди. Терк окъуна къутхарыучуланы водолазлары суугъа секирип, аны ёрге чыгъарадыла. Ала майвери жюреги тохтап болгъанына да къарамай, Къашхатауну район больницасына элтедиле. Ары жетгинчи къутхарыучула аны жюргин бла ёпкелерин ишлетирча битеу амалланы этгендиле. Алай майвер кесине келмей ёлгенди. Специалистле айтханнга кёре, ол майвери ёпкелерини баротравмасы бла байламлы болгъанды.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Жазылыу-2012

«Заман» алыргъа энтта да онг барды

Хурметли жамауат!

Бир тюрлю сылтау бла сиз 2012 жылны биринчи жарымына «Заманнга» жазылалмай къалгъан эсегиз, халны тюзетирге онг барды. Сиз жазылыуну январьны ахырына дери жарашдырсагъыз, ана тилибизде чыкъгъан газетибизни 1-чи февральдан алып башларыкъсыз.

Беш айгъа жазылыуну багъасы 296 сом 75 копекди.

«Заман» газетни редколлегиясы.

Бизни индексибиз - 51532

Шимал Кавказ кюн сайын 2 бет

Кертиликни бла тюзлюкню жакъчысы 3 бет

2012 жылда жазыучуларыбызны байрамлы орузламасы 4 бет

Ыйыкъгъа гороскоп 4 бет

Билдириу

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентинде республиканы адамлары не заманда да сёлешип, тюрлю-тюрлю сфералада законодательствогъа бузукълукъ этилгенини юсюнден тарыгъыуларын билдирирге боллукъ телефон ишлеп турады. Гражданла дагъыда аны юсю бла сорулларына жууапла алыргъа, жарсыуларын айтыргъа, болушлукъ излерге боллукъдула.

Телефонну номери былайды: **40-85-30**.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Фахмулулагъа - энчи стипендияла

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Фахмулу жаш адамлагъа тутхучлулукъ этиу жаны бла проектни лауреатларыны санында уа Аттоланы Карина барды. Ол малкъар тилден бла адабиятдан республикалы олимпиадада биринчи болгъанды. Бёзюланы Марина уа башланнган эм орта профессионал билим берген окъуу юйлени студентлерини арасында бардырылгъан «Повар» деген конкурсда хорлагъанды.

Бу проектни республикалы бёлюмюнде къытханланы арасында уа Гелястанланы Амира бла Жангоразланы Марина бардыла. Амира малкъар тилден бла адабиятдан республикалы олимпиадада хорлагъанды, Марина уа КъМР-ни сыйлы устазы А.Ткаченкону аты бла бардырылгъан суратлау чыгъармачылыкъны республикалы конкурсунда-кёрмючюнде биринчи болгъанды.

КъМР-ни Башчысыны жаш тёлюню кереклерине эс бургъаны, тутхучлулукъ этгени ючюн ыразылыкъларын билдирип сёлешгенде да болгъандыла. КъМКъУ-ну аспиранты Азамат Люев республикада жаш тёлюге онгла къуралгъанларын чертгенди. «Коммерциялы болмагъан организациялагъа тутхучлулукъ этиу жаны бла закон къабил этилгенди, дагъыда бизни вузда бизнес-инкубатор ачылгъанды. Энди жаланда кесибиз тири болургъа керекбиз», - дегенди. Патриот жырланы конкурсунда хорлагъан Алибек Жашеев а «Моя столица» деген назмусун окъугъанды эмда аны Арсен Каноковха атагъанын билдиргенди.

Арсен Каноков саугъаланнганланы къауууму бла.

Тюбешиую ахырында Арсен Каноков жаш адамланы башхалагъа юлгю болургъа, миллет тёрелени сакъларгъа чакъыргъанды. «Быллай къыйын болумда кесигизни оюмугъузну, акъылыгъызны тас этмегиз, билим алыгъыз, окъугъуз. Бирлени къолларыня тюшюп, аланы айтханларын сагъышсыз этиучюле болмагъыз. Жаланда алай бла сакълаялыкъсыз республикада мамырлыкъны», - дегенди.

Ахырында жаш адамла Арсен Каноков бла бирге суратха тюшгендиле.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

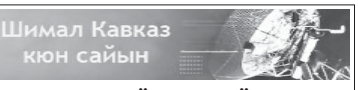

Ветеранланы кёллерин кётюредиле

Волгада Хорланны 69-жыллыгъын белгилеген кюнде, 2-чи февральда, ол сермеше къатышханлагъа эм фронтну тылында урунгланлагъа «За оборону Сталинграда» деген майдал бла саугъаланнганлагъа биришер минг сом тёленирикди. Аны юсюнден ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине областны администрациясыны пресс-службасында айтхандыла. Бир кере тёленнген 500-шер сом а ол сермеше къатышханланы юйдегилерине берилликди. Аллай ачханы «Дети Сталинграда» деген статуслары болгъанла да аллыкъдыла. Соцзащитаны область управлениясында чертгенлерича, ол тюрлю тёлеулегге 6,5 миллион сом бёлюнгенди.

Волгоград областьда Сталинград сермеше къатышханла 1,9 минг адам боладыла. Башда айтылгъаныча, тёлеулени аллыкъла регионда 12 минг адам бардыла.

Астраханьны орамларында - аламат автобусла

Жылны ортасына Астраханьны орамларында 200-ге жууукъ аламат автобус жюрюрюкдю. Аны юсюнден шахарны башчысы Михаил Столяров шахарчыла бла тюзюнлей ушагъында айтханды.

ТАСС-ны корреспонденти мэрияны пресс-службасында ачыкълагъаныча кёре, ол астраханьчыла тарыкъгъанлары себепли тамамланады. Столяров шахарчылагъа былай билдиргенди: «Биз пассажир транспортну айнытыуну юсюнден программанны къабул эттенбиз эм аны жашауда бардырып тебиргенбиз. Жылны башында шахарда ичлерине кёп адам сыйыннган автобусла жюрюп башлагъандыла. Март айгъа дери биз алагъа дагъыда жюзюсюн къошарыкъбыз. Жылны жарымы озгъандан сора Астраханьда 200-ге жууукъ ахшы автобус дайым ишлеп турлукъду. Ол тюрлю иш тынгылы тамамланылыкъды!».

Тийишли юлюш къошадыла

Къарачай-Черкес къыраллыгъын алып Россейни составында жашап башлагъанлы 90 жыл бола турады. 1922 жылда РСФСР-ни ВЦИК-сыны бегими бла Ставрополь крайны составында «Къарачай -Черкес автоном область къуралгъан эди.

- Къарачай-Черкесни къыраллыгъы тохтаышуну жолу узун эм къыйын болгъан эди. Бизни халкъларыбыз битеу сынауладан намыслы ётген эдиле, халкъла аралы келишиулюкню эм шуёлукъну кёп ёмюрледен бери жолларын сайлагъан эдиле,-деп чертгенди республиканы башчысы Рашид Темрезов ИТАР-ТАСС-ны корреспонденти бла интервьюсунда. Ол айтханнга кёре, Къарачай-Черкесни къуралыуу уллу магъаналы историялы иш болгъан эди. Аны хайырындан экономика айныу дайым кюч ала келгенди, кёп миллетли республиканы халкъларыны культуралары сакъланнгандыла, бир бирлерин байыкъландыргъандыла.

Юбилей юннге жоралланнган ишле Къарачай-Черкесни шахарларында эм районларында бардырыладыла. Х.Б. Байрамукова атлы къырал миллет библиотекада краеведение эм миллет литератураланы айлыкълары бардырыладыла, культураны, КъЧР-ни халкъларыны шёндюгю жашау болумларыны кёрмючлери къураладыла, абазин, къарачай, ногъай, орус эм черкес литератураланы ийыкълары бардырыладыла. Асламлы информацияны органларында юбилей юннге жораланнган рубрикала ачылгъандыла.

Лагерьле квалификациядан ётгендиле

Сочиде 180-ге жууукъ туриндустрия эм солуу объектле - санаторийле, сабийни саулугъун игилендирген лагерьле - жулдузлагъа тийишли болууну процедураларындан ётдюрюлгендиле. Бусагъатда уа къонакъланы жумушларын жалчытыу бла байламлы журукълагъа юйретиу 75 предприятида бардырыла турады, ол жаны бла ишле узакъгъа созулмай бошаллыкъдыла, дегендиле ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине шахары администрациясында.

Сочини территориясында курорт иш эм туризм жаны бла управленияда билдиргенлерича, регионда санаторный-курорт комплексни 172 организациясы ишлейдиле. Аладан 107-си сау жылны ичинде, 65-си сезон халда ишлейди, ол санда 15-си сабийлени саулукъларын игилендирген лагерьледиле. 5 минг энчи иели гитче къонакъ юйледен башда айтылгъан процедурадан ётгени жаланда 20 болгъанды. «Къонакъ юйлени квалификациялауну борчлу халда ётдюрююню системасы бизни турист жумушланы толтурууну халкъла аралы рынугуна къошулуубузну жалчытырыкъды»,-дейди курортны мэри Анатолий Пхамов.

Канализация сетьлеге къарайдыла

Краснодарда канализация сетьлени эм коммуникацияланы болумлары къаллайла болгъанларына къарап башлагъандыла. Бу тюрлю буюрууну Краснодар шахарны башчысы Владимир Евланов тийишли службалагъа Брянск шахарда коллекторну топурагъын суу жууун алып кетгенини хатасындан чыкъгъан къыйынлыкъны – сабийни суу алып кетгени бла байламлы этип бергенди, дегендиле шахарны администрациясында.

Ол тюрлю ишлеге шахарны мюлкюню департаменти башчылыкъ этерикди. Анга болушлукъгъа энчи техника берилликди. Коллекторну кёп жыл хайырланылып тургъан участкаларына энчи эс бёлюнюрюкдю. Ведомствону башчысы январьны ахырында тамамланылгъан ишни юсюнден кенгешде отчёт этерикди.

Кючлю солдатлагъа - къошакъ ахча

РФ-ни Сауутланнган кючлерини Чечен Республикада орналгъан битеулю биригиулерини 1 минген артыкъ солдаты эм сержанты кеслерине берилген жалнагъа къошакъ ахча да ай сайын аладыла. Ол ахча аскеркче кюч жаны бла ахшы хазырлыкъда болгъаны ючюн бериледи. «Аллай тёлеуню ёлчеми бир минген 5-ге дери жетеди. Былайда аскеркчини чынына, къуллугъуна, профессионал хазырлыкъгъа юйренииую кезиюнде спорт бла ненча сагъат кюрешгенине да эс бурулады»,-деп билдиргенди ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине Юг аскер округну информация бла жалчытыу бёлюмюню таматасы Олег Кочетков. Ол чертгенича, Чеченде къуллукъ этген битеу аскеркчилени да кюч-къарыу жаны бла кюлайлы болгъанларына да квартал сайын уллу магъана бериледи. Солдатланы жарымындан асламырагъы «айырмалы» эм «ахшы» белгилеге тийишлидиле.

Тири граждан позициялары ючюн

Ингушетияда эм андан да тышында белгили право къорулаучу «Машр» («Мир») организацияны жыл сайын «Герои гражданского общества» деген аты бла бардырылыучу конкурсну итоглары Назраньда «Асса» деген кюнакъ юйде чыгъарылгъандыла, жети номинацияда хорлагъанланы атлары белгиленнгенди.

Конкурс комиссияны энчи дипломлары Ингушетияда белгили жамауат къуллукъчу, Шимал-Кавказ федеральный округда Жамауат советни члени Мусса Зурабовха эм регионда белгили правозащитник Руслан Бадаловха берилгендиле.

Организацияны таматасы Магомед Муцальгов чертгенича, ол саугъала тири граждан позициялары болгъан эм граждан обществону айнытыугъа уллу кюйлюн салгъан адамлагъа бериледи. Ол айтханнга кёре, Ингушетияда ол саугъагъа тийишли жаш адам кёпдю.

Аскерчилени сыйларын кёргендиле

Адыгеяны ара шахарында энчи 131-чи жаяу аскер Москва аскер бригаданы Грознийде 1995 жылда жангы жылны кечесинде ёлген аскеркчилерин эсгериуге аталгъан иш бардырылгъанды. Бу тюрлю церемония ол кезиуде ёлген аскеркчилени намысларына ишленнген мемориалда болгъанды.

Бушуулу митингде аскер бириги ию ючюн шёндю къуллукъ эте тургъан аскеркчилери Чеченде конституциялы низамны тохташдыра туруп ёлген 243 солдатны эм офицерни атларын сагъыннгандыла. Аланы жууукълары-ахлулары уа, эсге тюшюрюню чыракъларын жандырып, Ата журтну къорулай ёлген аскеркчилеге уллу хурмет этгенлерин чертгендиле. Бу тюрлю хурмет этиу бла байламлы ишле мемориалны къатында ишленнген Святой Георгий Победоносец атлы храмда ётдюрюлгендиле. Жигитлеге аталып, топладан салют этилгенди.

ТЁГЕРЕК СТОЛ

Хар кимни да къолундан кёп зат келеди

Онекинчи январьда КъМР-ни Россейни студентлерини профсоюзуну Жаш тёлю министерствосу эм студентлерини проблемаларына аталгъан жыйылыу бардырыгъандыла. Ол «тёгерек стол» формада къуралгъанды. Аны ишине КъМР-ни жаш тёлю министри Султан Хажироко, Россейни студентлерини профсоюзларыны Нальчикде бёлюмюню таматасы Улакъланы Салим, КъМКъУ-ну студсоветини башчысы Азамат Люев, Нальчик шахарны администрациясында Жаш тёлю советни башчысы Анастасия Рудь эм башхала къатышхандыла.

Султан Хажироко, жыйылыуну ача, проблемаланы юсюнден ачыкъ айтыргъа чакъыргъанды. Ол студентлени хар заманда да проблемалары болгъанын чертип, аланы тамамларыкъ бек уллу кюч студентле кеслеридиле, дегенди.

Улакъланы Салим Россейни студентлерини профсоюзу биогюнлюкде 127 минг адамны бирикдиргенин билдиргенди. Организация 2007 жылда къуралгъанды, алай терк окъуна аягъы юсюне болгъанды.

Салимни оюмуна кёре, студентлени бек уллу проблемаларындан бири - жайда иш табалмагъанларыды. Къурулуш отрядла – иги ишди, алай алада битеу ишлерге сюйгенле жер тапмайдыла. Улакъ уу жаш тёлюню кесини энчи ишчи жерлери, биржасы болургъа керекди, дегенди.

Ызы бла докладчы биринчи курслада окъугъанла законнга кёре кеслерини эркинликлерин билмегенлерине, ол жаны бла жахилликлеринде жарсыгъанды. Бу кемчиликни кетерир ючюн, тышындан адамла керек тюйюлдюле, тёртюнчю, бешинчи курслада окъугъанла билгенлерин айтсала, тамам боллукъду.

Салим «Одноклассники» сетьде жаш тёлюню сайты ачылса, андан да хайыр чыгъарыкъды, дегенди. Ол бусагъатда бек уллу социальный сетьледен биридиди, анда Султан Хажирокону да барды страницасы.

Андан сора да, ол студентлени профсоюзу стипендияны бек аз ёлчемли иш хакъгъа жетдиррге умут этеди, дегенди. Дагъыда бир кыйын проблема – студентлеге проездной билетле. Жарсыуугъа, бюджетте бу статья быйыл салынмагъанды. Жол хакъ багъады, къарыусуз жашагъан юйюрле уа – кёп. Аны хатасындан университетде ачдан эслери ауган студентле боладыла: алагъа ата-аналары жол хакъгъа сомчукъла тапсала да, тюшде ауузланыргъа уа табалмайдыла онг.

Азамат Люев жыйырма жыл мындан алгъа университетде студсовет къалай къуралгъанын айтханды. Ол заманда, комсомол чачылгъандан сора, студентлени бирге жыйгъан жамауат организация болмай къалгъан эди. Бюгюнлюкде Россейни университетлеринде студсоветле бек уллу кючдюле. Вузну студсовети жокъ эсе, шёндю аккредитациялы ёталлыкъ тюйюлдю.

Азамат Люевни оюмуна кёре, вузлада бек кыйын проблемаладан бири - элледен келген студентлени шахар жашауугъа юйретиудю. Ата-ананы къолларындан ычхынып, Нальчикде кеслери алларына жашап башласала, бир-бир жаш адамла, аман къылыкъылыгъа къошулуп, бузулуп кетедиле.

Люев дагъыда бир проблеманы юсюнден айтханды «тёгерек столда»: тыш къыраллы студентле бла бизникиле бир бирлерин хар заманда да бирча иги ангъыламайдыла. Бусагъатда КъМКъУ-да жыйырма беш къыралдан тёрт жюз студент окъуйду. Аланы энчи общежитлери барды. Болсада бир-бирде даулашла чыгъадыла. Бу проблеманы тамамлар ючюн, «Интернационал шуёлукъну клубу» къуралгъанды.

Султан Хажироко (сол жанындан биринчи) эм «тёгерек столгъа» къатышханла.

Улакъланы Салим.

Докладчы айтханнга кёре, кёп студентлени акъылгъа-ызгъа юйретип башласанг, ала шёндю бай эмда къылыкъсыз, билимлери да терен болмагъан адамладыла деп тохтайдыла. Люевни оюмуна кёре, жамауатда билимли, адепли адамлагъа сый-хурмет этерге керекди. Жаланда ачхагъа табынгъан терсди.

Азамат Люев бусагъатда спорт бла хакъсыз кюреширге онгла аздыла, дегенди. «Сёз ючюн, футбол ойнаргъа академияны, университетни къатында жалгъан газонла керекдиле. Университетде спорт комплекс ачылгъанды, алай ол жаланда окъутуу процессни жалчытыргъа тамамлыкъ этеди. Жангы комплексле, спорт залла, бассейнле керекдиле»,-дегенди докладчы.

Анастасия Рудьну оюмуна кёре, жаш адамла, къурода къыралдан болушлукъ сакълап турмай, кеслери да къармашсала игиди. «Диплом алгъанлай, уллу иш хакъ тёленнген тынгылы жерге олтурургъа сюедиле ала. Жашауда алай болмайды. Профессионал болгъунчу, бир талай жыл озады. Гитче къуллукъдан уллу къуллукъгъа тынч-тынч атларгъа керекди»,-дегенди Анастасия Рудь.

Султан Хажироко «тёгерек столну» ахырында жыйылгъанланы сорууларына тынгылы жуапла бергенди.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.
Сурат авторнуду.

САБАНЧЫЛАНЫ Хажи-Мурат, тарых илмуланы доктору

Экономика эм культура жаны бла да айныуну магъаналы шарты

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Кёп да бармай а Малкъарны да Тау АССР-ден чыгъарыргъа кереклисини юсюнден сёз кётюрюлгенди. Аны юсюнден биринчи кере 1921 жылда 2-чи июньда Къабарты эмда Малкъар округ партия комитетлени бирикген жыйылыуларында сагъынылгъанды. РСФСР-ге бойсунган Малкъар автоном область къураргъа мурат этилгенди. Аны юсюнден Москвагъа да билдирилгенди. Миллетлени ишлери жаны бла халкъ комиссариатны коллегиясы 1922 жылда Малкъар автоном округну къурауну юсюнден бегим чыгъаргъанды эмда Малкъар округ Тау АССР-ден чыкъгъанды. Ызы бла уа аны Къабарты бла бириги ию юсюнден сёз салынгъанды.

Алай бла 16-чы январьда ВЦИК-ни Президиуму Къабартыны бла Малкъарны бирикдириую эмда Къабарты-Малкъар автоном область къурауну юсюнден бегим чыгъаргъанды. Анга Малкъарны бла Къабартыны араларында эрттеден бери жюрюген экономика эмда мюлк байламлыкъла, эки халкъны да политика эмда экономика сейирлерини бирлиги да себеплик этгендиле. Документ, эки халкъны да федерацияларыча, бир областны къурауну принциплерин тохташдырыгъанды. Алай бла РСФСР-ни ара органларына бойсунгган Къабарты-Малкъар автоном область къуралгъанды.

Аны власть эмда башчылыкъ этген органларын былай къураргъа белгиленнгенди: областьаат атагъан эки миллетни дакъабартыларыны бла малкъарлыланы- кеслерини Советлерини съездлери, кеслерини исполкомлары боллукъдула. Къабарты бла Малкъар аланы кеслери аллларына айырлыкъдыла. Исполкомла да паритет халда бирикген Къабарты-Малкъар толтуруучу комитет къурайдыла.

ВЦИК-ни бегимин толтуруу тюрлю-тюрлю сылтаула бла созулгъанды. Баш сылтауу уа бирге кёшулууну принциплерини юслеринден оюмланы бирге келишмегенлери эди. Ара органла оноуларын Наркомнацны коллегиясыны 1922 жылда 19-чу июльда чыгъарылгъан бегиминде этгендиле. Анда былай айтылгъанды: «Къабарты-Малкъар бирикген исполкомну паритет амал бла къурау- Къабартыны бла Малкъарны аралаарында келишиулюкню жангыз тюз жолуду».

1922 жылда 17-чи августда РКП (б)-ны Къабарты комитетини бла РКП (б)-ны Малкъар округ биороусуну бирикген жыйылыуларында «Къабартыны бла Малкъарны бирикдириую юсюнден Болум» жарашдырылгъанды эм къабыл этилгенди. Анда бирге кёшулууну эмда бирикген облисполкомну къураву баш журукълары белгиленнгендиле. Ала халкъны санына да къарамай, политика келчилени саны тенг болургъа керекди деген ниетде мурдорланнгандыла. Къабарты-Малкъарны автономиясын къурауну ишин ахырына Советлени 1922 жылда 6-чы декабрьде бардырылгъан область съезди жетдиргенди. Анда облисполкомну членлери сайланнгандыла. Аны председателине Б.Калмыков, орунбасарларына уа Энейланы Магомет бла Ф.Фадеев айырылгъандыла.

Бир автоном областьны къуралыуну бла сылтауларындан бири - эки халкъны да бир жерде жашагъанлары эмда экономика байламлыкълары болгъанды. Аланы кёнчден бери бирге жашап келгенлерин да эсге алмай жararыкъ тюйюлдю. Революциягъа дери да Къабарты бла Малкъар Нальчик округга киргендиле, Нальчикде аралары бла бир административ управлениягъа бойсунгандыла.

Совет властьны ал жыллрында баш партия эмда совет органла жыйылыуларын бирге терк-терк бардыргъандыла, Къабарты эмда Малкъар округланы исполкомларына эки халкъны да къол кётюрюрге эркинликлери болгъан келечилери (ючюшер адам) къошулгъандыла. Профессор Кючюкланы М.М. белгилегенича, КБАО жаратылгъаны бла эки халкъ да «тенг эркинликлени мурдорунда» бириккендиле, аланы къырал органлары паритет халда къуралгъандыла, алада эки миллетни да, тенг эркинликлери болгъан субъектленича, сейирлери, санлары да бек алгъа эсге алынгъанды. КБАО-ну къырал къуралыууну мурдорун да миллет территориялы принцип тутханды, анга автоном областьда жашагъан аз саннлы миллетлеге миллет-культура автономияла бериую жоругъу да кирип. Областьда артда тау чюйютлюлеге, немислилеге, болгарлылагъа бла осетинлилеге энчи эл Советле къуралгъандыла.

Автоном область бла дайым да байламлыкъла болуп турур ючюн, РСФСР-ни Наркомнацында Къабарты-Малкъар автоном областьны представительствосу ачылгъанды. Аны уллу эркинликлери болгъандыла: облисполкомну атындан ВЦИК-ге, Совнаркоматха да жумушла бла барыргъа, областьны власть органларына РСФСР-ни бек магъаналы оноуларыны бла ишлерини юслеринден, РСФСР-ни власть органларына да КБАО-ну экономикасыны халыны эмда анга не керек болгъаныны юсюнден билдирип турургъа.

Къабарты-Малкъар автоном областьны къуралыууну тарых магъанасы недеди дегенде, къабартылыла бла малкъарлыла миллет къыраллыкъ къоллу биринчи кере болгъандыла. Аны чеклеринде алагъа областьны жашаууна оноу этерге онг чыкъгъанды.

Автономия къыралны регионларыны араларында кёп тюрлю байламлыкъланы кючлендирирге, халкъланы мюлк эмда культура жашауларын байыкъландырыргъа себеплик этгенди. Экономиканы, культураны, билим бериую айнытыуну терклендирирге уллу онгла ачханды.

ПРОФЕССИОНАЛЛА

Кертиликни бла тюзлюкню жакъчысы

Света унамады. «Сиз анда этерик жокъду, юйюгюзде олтурууз!» - деп къойду.

Тарых факультетге конкурс айтып болмаза уллу эди – бир жерге онбир адам! Эки преподаватель Аккуланы къызны билимин тинтедиле, кёп сорулла бередиле эм алагъа толу жуаулла да аладыла. Болсада – тёртден- ёрге белги салмазгъа оноупашадыла. Ол а тыйгъыч эди бийик окъуу юйге кирирге

- Сизни сорууларгъызны барына да мен жуаулла бергенме, керек эсе, энтта да соругъуз, алай «тёртге» ыразы тюйюлме, - деп тохтайды ол.

Экзамен алгъанла бир бирге къарайдыла. Къызны кесине алай бек базыннганын жаратмайдыла. «Тёрт» аман белги тюйюлдю, бар, башхала да сакълап турадыла экзаменге кирирге», - дейдиле анга.

- Угъай, мен былайдан кетерик тюйюлме, тюзлюк бла белги салгъынчы.

Абитуриентни бла экзаменаторланы араларында даулаш баргъан уахтыда кабинетге ючеулен кирип келедиле. «Не дауур этесиз, не болгъанды?» – деп сорады аладан бири.

- Бу къыз «бешден» башхаъа ыразы тюйюлдю, кетерге унамайды, къалай этерге билмей турабыз...

Кёзлюкери болгъан чырайлы киши, Светаны бетине тюрслеп къарап, бир ненча соруу берди. Жууапларын жаратып, анга «беш» салдыруды. Он университетни ректору Тлостанов болгъанын артда билген эди къыз.

«Алим болургъа туугъанды»

... Студент жылла оздула. Света университетден къызыл диплом бла чыкъды. Жаланда ол эди алары группаларында тарых факультетни айырмалы бошагъан. Битеулю тарыхны кафедрасыны тамагъасы Тамара Хабишевна Шикова, къызны хунерлигин сезип, аны илму иш бла кюреширге тийишли кёргенди. Гуманитар тинтиулени Къабарты-Малкъар институтуну директору Хутуйланы Ханафийге сёлешип, Аккуланы Светлананы ишге алырын тилегенди. «Бу къыз алим болургъа туугъанды», - деп махтагъанды. Жангырмагъан эди Шикова («жаннетде жатсын!).

Жюрекге тюшген устазла

Холам черекни боюнунда ёсген таулу къызчыкъ энди ёз халкъыны тарыхын тинтиу иш бла кюрешеди. Архив материалла жыяды, кёп окъуйду, малкъарлыланы юслеринден озгъан ёмюрледе жазылгъан затлагъа артыкъда уллу эс бурады. Болсада билимин андан ары ёсдюрюргъе кереклисин эсинден кетермейди. Аллай онг да чыкъды. 1982 жылда аны Москвагъа жибередиле – аспирантургъа. Онг чыкъды дегенлигибизге, ол онгну хайырланыр ючюн, экзаменледен ётергге керек эди. СССР-ни Илмула академиясыны Тарых институтуну аспирантурасына алай тынчлыкъ бла алмай эдиле. Мында да биягыы конкурс! Бир жерге – беш адам! Ючэкзамен берирге керекди –къыралыбызны тарыхындан, КПСС-ни тарыхындан эм бир тыш къыраллы тилден. Света экзаменнгеди. Ол белгине тамам эдиле аспирантургъа кирирге.

Ючу жылны кёп салып окъуду. Школда, университетде, аспирантурада да анга аламат адамла билим бергенлери эм насиятлыкъ эттенлери ючюн кесин насыплыгъа санайды. Полетаев Владимир Евгеньевични къалай унутсун! Ол, Уллу Ата журт уруушу ветераны, аспирантлагъа терен билим бергенден сора да, ариу сёзлюгю, бийик культурасы, таза ниетлилиги эм чыннты интеллигент ышанлары бла сюйдюрген эди алагъа кесин.

«Социальный облик молодёжи» деген темагъа диссертациясын хазырлагъанда, Светагъа илму жаны бла баушчылыкъ этген Владимир Евгеньевич болгъанды. 1986 жылда Аккуланы къызына тарых илмуланы кандидаты деген ат берилгенди. 1995 жылдан бери РАН-ны Этнология эм антропология институтунда экология мониторингни эм къауугъа чыгъаргъа боллугъун алгъадан билиу жаны бла сетьни экспертиди.

Илму къуллукъчуа къыйын жумушну толтургъанлары белгилиди. Жангыз бир адамны юсюнден жазар ючюн окъуна, заман къоратыргъа, сагъыш этерге, «башын ишлетирге», кёп зат билирге керек болады. Илму къуллукъчуга уа сау халкъны узакъ тарыхын, мындан жюз жылла бла алгъа жашау болумларын, культурасын, къоншу миллетле бла байламлыкъларын эм кёп башха затланы ачыкъларгъа тюшеди. Аккуланы къызны илму статьялары, монографиялары газетледе эм журналлада, ол санда тыш къыралны изданиялада да басмаланнгандыла.

Аны тыш къраллада да таныйдыла

2002 жылда Света Москвада «Развитие этнополитических ситуаций в Кабардино-Балкарии в 90-е годы XX века» деген темагъа доктор диссертациясын жетитишмили къуруулагъанды. Биогюнлеге аны 150-ден артыкъ илму иш басмаланнганды. Мындан эки жыл алгъа «Ислам в Кабардино-Балкарской Республике» деген китабы чыкъгъанды. Таулу къызны-тарыхчыны аты бир бёлек тыш къыралда да белгили болгъанына шагъатлыкъгъа быллай юлгю келтирийик. Аны илму конференциялагъа къатышыргъа Англиягъа, Франциягъа, Финляндиягъа, Венгриягъа, Испаниягъа, Турциягъа чакъыргъандыла. Илияда, Америкада да болгъанды. Алгъыннгы союз республикалада - Къазахстанда бла Грузияда да. Адамны кесин танымасанг, аны бла тюбешмесенг, сёлешмесенг, ушакъ этмесенг, билмейсе ким болгъанын. Сёз ючюн, мен Аккуланы Светлана тарых илмуланы доктору болгъанын биле эдим, алай аны илму ишлери тыш къраллада да басмаланнганларындан хапарым жокъ эди. Андан сора да, ол халкъын жюреги бла сойгенине тюшюнгнгеме ушагъыбызда.

Озгъан жыл Элистада «Вклад репрессированных народов СССР в победу в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» деген аты бла китап чыкъгъанды. Анда, терсликлери болмай, туугъан жерлеринден зор бла кыстальгъан миллетлени жашларны гитлерчи аскерле бла сермешледе этген жигитликлерини юсюнден айтылады. Китапны малкъарлылагъа аталгъан бёлюмюн Света хазырлагъанды.

Къажыкъмау

1944 жылда мартда бизге келген къара палахны юсюнден ол жаланда къартланы хапарларындан биледи. Атасы Исмайыл да сабий эди, танг аласында жукълап тургъан тёшегинден суху тургъузуп, аны битеу халкъы бла бирге кёзкёрмезге сюргенлеринде. Болсада Света малкъар халкъгъа этилген зорлукъгъа аны кеси башында сынагъана къарайды. Къыралны алында таулуланы, керти да, бир терсликлери болгъан сунгнанла биогюн да бардыла. Ол а бек жарсытады алим къызыбызны.

Ёмюрден ахыргъа дери тынгылап турургъа жарарыкъ тюйюлдю, биз миллетибизни тазалыгъын къорууларгъа борчлубуз, деп ойлайды Света. Таулуланы Хорламгъа къошумчулукъларын толу ачыкъларгъа, алай бла уа алагъа терслик бла жагъылгъан «къара тамгъаны» кетерирге керекбиз. «Малкъар халкъ Уллу Ата журт урушда» деген аты бла китап чыгъарыр умутлуду. Анда жашларыбызны Туугъан журт ючюн сермешледе этген жигитликлери эм тылда ишлеген адамларыбызны фронтха болушлукълары кёргюзтюлюкдю.

Света къыйын, алай огъурлу ишни алгъанды къолгъа. Материалла жыйышдыра турады. Уруушдан жазылгъан письмолары, аскерде алынгган суратланы сакълагъанла бар эселе, аланы анга тапдырсала иги боллукъ эди. Китап, башха миллетлени келечилери да окъурча, орус тилде чыгарыкъды. Он жаланда Аккуланы къызгъа угъай, битеу малкъар халкъгъа, аны келир тёлюлерине да керекди. Китапны басмаларгъа финанс болушлукъ этеримле да табыльыпла деп ышанабыз.

КЪУЛБАЙ улу Алий.

Календарь

Быйыл байрам эм солуу кюнле

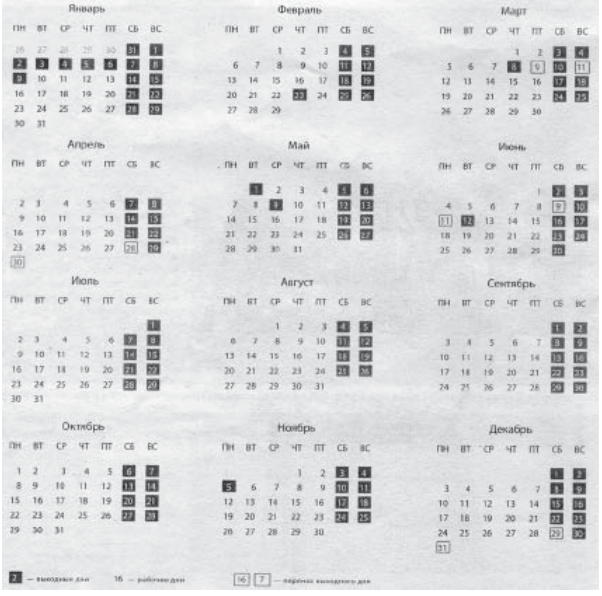

СЕЙИР ТЮЙЮЛМЮДЮ?

Жырлау аурууладан сакълайды

Кёп жашаргъа сюе эсенг, жырла. Быллай оюмгъа къытайлы алимле келгендиле. Бама уездни тийресинде жашагъанланы арасында кёплени жыл санлары жюзден атлагъанын ала жырларгъа сюйгенлери бла ангылатадыла.

Алимле, аслам санда тинтиуле бардыгъы, быллай оюмгъа келгендиле: адам жырлагъан заманда аны мыйысындан заранлы химиялы затла кёп кетедиле. Ол а адамны узакъ ёмюрю этеди.

Жырларгъа эгинчи сылтау – жырлау аурууладан сакъланыргъа болушады. Америкалы медиклени айтсанларына кёре уа, жырласанг, кесинги гриппден, вирус аурууладан да къоруулайса.

Аллай тинтиулеге Санта-Ана шахардан 160 жырчы къатышханды. Жырлагъан заманларында аланы къанларында иммунитени кючлеген затла кёбейгенлери тохташдырылгъанды. Андан сора да, америкалы медиклени айтыуларына кёре, ённю къалтырагъаны адамны битеулю халын игилендирирге болушады.

Бизни юбилярларыбыз

2012 жылда жазыучуларыбызны байрамлы орузламасы

2012 жылда халкъыбызны бек белгили, айтхылыкъ назмучуларыны – Отарланы Керимни бла Къулийланы Къайсынны -байрамлы юнлери республикада къуучулы халда белгиленирикдиле: Отар улуну - 100-жыллыгъы, Къулий улуну уа 95-жыллыгъы!

Алай, аладан сора да, байрам ууахтылары жетгенле жазыучуларыбызны, назмучуларыбызны араларында Аллахны ахшылыгъындан бардыла. Биогюн а биз аланы бирикген орузламаларын да газет бетде басмалайбыз.

85 жыл мындан алда (02.09.1927-1987) Ахматланы Къайсынны жашы Ахия Къочхарташ элде туугъанды. Биринчи назму тизгинлерин кёчюнчюлюкде жазып башлагъанды. 1956 жылда Фрунзеде (Бишкек) «Жашауубузну Байрагъы» деген малкъар, къарачай назмучуланы жыйымдыгъын басмаларгъа тири къатышханды.

Ахмат улуну «Жаз келеди», «Тюлкю бла бёдене», «Хамзат батыр» деген китаплары таулу сабийчиклени бек къууандыргъандыла.

80 жыл мындан алда (1932-2005) Бабаланы Хызыры жашы Сулейман Акъ-Суу элде туугъанды. Баба улуну табиғъатха, къудуретге, адет-тёреге, заманны барыуна, анагъа, атагъа, туугъан ташха, ата журтха жораланнган новелларды, эсселери окъуучуну эсин бийлерча шатык, уста жазылгъандыла. Аны «Атамы китабы» деген жыйымдыгъы кёплеге жол нёгерлик этгенлей турады биогюн да.

95 жыл мындан алда (08.11.1917-22.06.1995) Залийханланы Жюнюсню жашы Жанкъайыт Кёнделенде туугъанды. Залийхан улу 1938 жылда Москвада редакторланы тилманч курсларын бошагъандан сора, китап басманы директору, КПСС-ни Совет райкомуну биринчи секретары, радио эм телевидение жаны бла Къыралы комитетни таматаларындан бири болгъанды.

Къабарты-Малкъарны халкъ жазыучусу Залийханлы Жюнюсню жыйымдыкълары: «Мени ауазым», «Сюйген журтум», «Тау къушла», «Жаннган жюрекле», «Бахсан жулдузу», «Жол нёгерле», «Вершины чувств», «Верность», «Мужской разговор», «Радуга лет».

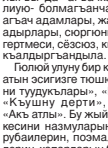

85 жыл мындан алда (18.03.1927-14.10.1988) Къудайланы Хамитни жашы Маштай Огъары Чегемде туугъанды. Къыргъызстанда мал кюте, Маштай кёп жыр, назму тагъады. 1961 жылда аны къыргъыз тилде «Арнюо» («Атау») деген аты бла биринчи китабы басмаланнады. Къырындаш республикада аны фахмусун эслейдиле, деберин да кётюреди, бир къуум жыйымдыгъын да чыгъарадыла. Тауча, къыргъызча да бирде ариу жазгъан назмучуну бир талай китаплары чыкъгъандыла тау, къыргъызы, орус тилледе да.

95 жыл мындан алда (01.11.1917-04.06.1985) Къулийланы Шууаны жашы Къайсын Огъары Чегемде туугъанды. Къулий улу дунияда бек уллу, бек айтхылыкъ бек закий поэт эди. Ол ёз миллетини деберин, даражасын биийкге кётюрген акъылмады. Хар таулуну ёмюрлюк ёхтемлигиди.

Къулий улу КъМР-ни, Россейни, СССР-ни, Ленин атлы къыралы саугъаларын алгъан жазыучу эди. Жер юзюнде аны чыгъармалары кёчюрюлмеген хазна тил къалмагъанды.

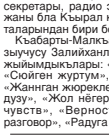

95 жыл мындан алда (07.11.1917) Макытланы Искъакъны жашы Сафар Кёнделенде туугъанды. Сафарны чыгъармачылыгъыны жашнагъан заманы 70-чы жылланы дыла. Бу жыллада ол кёп жыр да жазылады. Ала биогюнлюкде да сахнадан кетмегендиле. Ол Къабарты-Малкъарны халкъ поэтиди, республикланы Къыралы саугъасыны лауреатыды.

100 жыл мындан алда (03.05.1912-12.10.1979) Отарланы Сарымырзаны жашы Керим Гирхожанда туугъанды. Керим уруш башлангъынчы окъуна Къабарты-Малкъарны Жазыучуларыны союзуну правлениге таматалыкъ этип тургъанды. Ол Кязим хажини бек сюйген сохталарындан бириди эди. Отар улу малкъар, къарачай адабиятда айырма закийлиги болгъанладанды. Отарланы Керим Къабарты-Малкъарны халкъ поэти эди. Ол «Дуния эртгени» деген китабы ючюн Республиканы Къыралы саугъасын алгъанды.

70 жыл мындан алда (25.10.1942-17.02.1978) Сарбашланы Жукъаны жашы Зуфар Булунгуда туугъанды. Зуфарны сёзлерине болмагъанча бек ариу, бек тамашалыкъ жырла «Жашлыкъ», «Анала», «Сенсе мени жангыз жырым» деген чыгъармала кёп тёлюге нёгерлик, билеклик этгенлей турадыла.

75 жыл мындан алда (18.06.1937-22.03.2010) Тёппеланы Магометни жашы Алим Кёнделенде туугъанды. Къыргъызстанда Кегети деген тау элчиклеринде ёсгенди. Анда тауусханды орта школну да къыргъыз тилде. Москвада Горький атлы Адабият институтда окъуй тургъанлай, Щепкин атлы театр училищеде малкъар тилден устаз болуп да ишлегенди.

Фольклор экспедициялы бла Малкъарда, Къарачайда да Тёппе улу бармагъан, баям, бир эл да къалгъан болмаз. Алим кёпню кёрген, кёпню билген адабиятыбызда бек уллу, бек белгили жазыучуларыбызгъа, драматургларыбызгъа эди. Ол кёп жылны Къабарты-Малкъарны жазыучуларыны Союзуну правление таматалыкъ этгенледен бири болгъанды.

75 жыл мындан алда (27.12.1937-17.10.2011) Уянланы Хасанны жашы Оюс Шыкъыда туугъанды. Къыргъызда ёсгенди. Нальчикде педучилищени, ызы бла Къабарты-Малкъар къыралы университети бошагъанды.

Кичибалыкъ элни орта школунда ана тилден литературадан дерсле бергенди. Ол Ата журтун, ана тилин, туугъан ташын чыннты, жюреги бла сюйген назмучуладан бири эди.

75 жыл мындан алда (21.09.1937) Хучиналаны Юсюпню жашы Магомет Огъары Малкъарда туугъанды. Орта школну Сахалинни Итуруп айрыкамында бошагъанды. 1967 жылда КъМКъУ-ну тарых бёлюмюн тауусханды. Биогюнлюкде «Литературная Кабардино-Балкария» журналда ишлейди.

Хучина улуну «Ючюнчю батальон», «Горькая дорога в рай» повестьлери, «Уллу Малкъар», «Кюн балалары» деген романлары, хапарлары энчи-энчи жыйымдыкъла болуп басмалана-басмалана турадыла.

Жазыучу халкъыны бурунгу тарыхына уллу эс бурады. Анга жоралап Магомет «История Балкарии с древнейших времен до конца XX века» деген эки китапдан да къуралгъан жыйымдыкъ чыгъаргъанды. Хучиналаны Магомет малкъар, орус тилледе жазады.

95 жыл мындан алда (07.11.1917-2008) Шауаланы Черинуню къызы Миналдан Шыкъыда туугъанды. Ол Москвада Ленин атлы пединститутну тауусханды. Миналдан Малкъар басманы къуралыууна, ёсюуюне уллу къыйын салгъанладан бириди. Таулу тишириуланы араларында биринчи болуп, ол алгъанды бийик билим да.

Шауаланы къыз битеу жашауун тау тилде чыкъгъан «Коммунизмге жол» («Заман») газет бла байламлы этгенди. Аны «Мурат» деген романы, сёзсюз, уллу эпикалы чыгъармады. Бизни бурун сур жашауубзну суратлайды.

75 жыл мындан алда (19.11.1937) Шауаланы Исмайылны жашы Хасан Кёнделенде туугъанды. Жазыучулукъ ишге школ жыллардыда берилле башлайды. Хасан, газетде ишлей тургъанлай, Бакуда университетни журналистика бёлюмюн тауусханды.

Шауа улуну биринчи китабы – «Кюйген тап» - 1968 жылда чыгъады. Ызы бла: «Ач ашыкны менме» хапарла китабы, «Жерни кёзлери» повестьле китабы, «Бир жашауну минг бети» роман басмаланады!..

Ол Къабарты-Малкъарны культурасыны сыйлы къуллукъчусуду. Биогюнлюкде Малкъарны, Къарачайны да белгили, айтхылыкъ жазыучуларындан бириди.

80 жыл мындан алда (1932-1998) Гюлюйланы Саматны жашы Мажит Элбрус элде туугъанды. Мажитни, жазыучулукъ фахмусун да, тужур усталыгъы да- агъачха жан сала билиую- болмагъанча улуу эди. Аны агъач адамлары, жаныуарлары, юй адырлары, сюргюнгге аталгъан эсгертмеси, сёзсюз, кимни да сейирге къалдырыгъандыла.

Гюлюй улуну бир къуум китабыны атын эсигизге тюшюрейик: «Ильични туудукълары», «Кюнню къызы», «Къушну дерти», «Акъ гюлле», «Акъ атлы». Бу жыйымдыкълада ол кесинин назмуларын, тамсиллерин, рубаиларын, поэмаларын, повестьлерин, хапарларын басмалагъанды. Мажит Къабарты-Малкъарны сыйлы къуллукъчусу эди.

50 жыл мындан алда (11.07.1962) Болатланы Харунну жашы Юруслан Нальчик шахарда туугъанды. Болат улу КъМКъУ-ну эки бёлюмюн бир урумгъа бошагъанды. Ызы бла Москвада Горький атлы Адабият институтну тауусханды. 28-жыллыгъына Болат улу ючю тюрлю усталыкъдан бийик билим алгъанды: журналист, бухгалтер-экономист, адабиятчы.

1994-1995 жыллада Юруслан Стамбулда тюрк тилге юйренгенди. Ол биогюнлюкде орус, малкъар, тюрк тилледе жазады. Аны чыгъармалары, китаплары Россейде, Тюркде, Азербайджанда, Голландияда басмаланнгандыла.

65 жыл мындан алда (15.03.1947) Гекклиланы Батталны жашы Магомет Къазахстанны Чемолгъан элинде туугъанды. Ол Москвада Горький атлы Адабият институтну бошагъанды.

Гекки улу биогюнлюкде Малкъар, Къарачай литературада белгили, аты айтылгъан сёз усталадан бириди. Магометни «Тунгуч», «Чыкъен», «Жазыу» деген китаплары анга шагъатлыкъ этедиле.

Магомет Лермонтовну «Мцыри» поэмасын, Мольерни «Тартюф», «Сибилчи Скапен», Гацадзени «Жол беригиз, Къарамырза къатын келтиреди!» Цагарелини «Ханума» деген пьесаларын тау тилге уста кёчюрюп, бизни барыбызны да къууандыргъанды.

100 жыл мындан алда (03.05.1912-12.10.1979) Отарланы Сарымырзаны жашы Керим Гирхожанда туугъанды. Керим уруш башлангъынчы окъуна Къабарты-Малкъарны Жазыучуларыны союзуну правлениге таматалыкъ этип тургъанды. Ол Кязим хажини бек сюйген сохталарындан бириди эди. Отар улу малкъар, къарачай адабиятда айырма закийлиги болгъанладанды. Отарланы Керим Къабарты-Малкъарны халкъ поэти эди. Ол «Дуния эртгени» деген китабы ючюн Республиканы Къыралы саугъасын алгъанды.

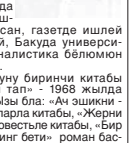

75 жыл мындан алда (19.11.1937) Шауаланы Исмайылны жашы Хасан Кёнделенде туугъанды. Жазыучулукъ ишге школ жыллардыда берилле башлайды. Хасан, газетде ишлей тургъанлай, Бакуда университетни журналистика бёлюмюн тауусханды.

Шауа улуну биринчи китабы – «Кюйген тап» - 1968 жылда чыгъады. Ызы бла: «Ач ашыкны менме» хапарла китабы, «Жерни кёзлери» повестьле китабы, «Бир жашауну минг бети» роман басмаланады!..

Ол Къабарты-Малкъарны культурасыны сыйлы къуллукъчусуду. Биогюнлюкде Малкъарны, Къарачайны да белгили, айтхылыкъ жазыучуларындан бириди.

РЕЦЕНЗИЯ

Жангы китап - жангы аууш

Къайсы назмучуну, жазыучуну да чыгъармачылыкъ къадарында аууш аугъан бла тенг болгъан бир магъаналыши болады. Кертисин айтмагъа, хар китап да, ол керти китап эсе, - ауушду, ол - бийиклиги кёрюнмеген тауду, теренлиги белгисиз кезлеудю. Ма аллай китапды Созайланы Ахматны назмучу къадарында «Тауларыма таяна» деген чыгъармасы.

Мынга дери да талай терен магъаналы, ачыкъ сезимли, иги къуумлу китапланы жазгъанды Ахмат. Алай муну сыры башха тюрлюдю: хар чапыракъдан, хар тизгининден назмучуну жашау сынамы сёлешеди. Кёпню кёрген, игиликни бла аманлыкъны байым кюрешиуюнде бирде аманлыкъ хорлагъанына шагъат бола келген биогюнлюкде кесини терен оюмларын баямларгъа таукелди.

Жюреги тынгысыз ура, алай иги къуууму сабырлыкъ бере, дуниягъа къарамын ачыкълай, жарыкълай къала. Бу жол да поэт фахмусуну жангы ышанын кёргюзтгенди. Аны аламат лирика миниатюралары малкъар поэзияда ол жанры айныуына уллу кёошумчулукъду, кёп жаны бла уа - жангы атламды.

Бу китапха назмучуну арт бжыллада жазгъанлары бла бирге эртте къуралгъан талай назмусу да киргенди. Аланы бириндирип тургъан а чыгъармачыны тынгысызы жюрек сырыды. Жангы заман келгенди, жангы жамауат-саясат жумушла чыгъып, жашауубузну кюнден-кюннге тюрлендиреди, узакъ ёмюрледен къалгъан адет-тёрелени къыйматалры тас бола баргъан кезиу кёп сагъышла туудурады.

Ахматны «Терезе - дуния кёзю» деген хапары жамауатны къадары къартны жашауына ушап къалмаз ючюн, ол сынагъан учузлукъну кёрмез ючюн, аны къалай бла къурагъа керекди деген соруну туудурады. Отуз тизгиннге сыйыннган хапарчыкъгъа битеу дунияны магъанасы сыйыннганчады. «Бу терезеден сора, адамдан хакъ алмай, игилик этген жокъду мында...», - деп къарт кесини жашау сынамына кёре айта эсе, биз да, кёп жаны бла анга шагъат бола, ол болумланы тюрлендириу жолланы излерге борчлубуз, деген фикир хапарны баш магъанасыды.

Жанры китап «Назмула бла лирика новеллара» деген бёлюм бла башланады. Бери киргген чыгъармаланы бир суратлау энчилигин эслемей болмайса, аны чыгъармачылыгъында болуучусуча, ол жанры кебине, аны тарлыгъында, тузагъында да турмагъан жазыучуду. Аны ючюндю бу китапда назмула бла новеллара бир бирин алышдыра, бири бирине ёте жашагъанлары да. Аланы бир биринден айыргъан да къыйынды.

Новеллара, эсселе да назмуча окъуладыла, назмуланы къайсы бириндe да сюжет ызла бардыла. Алада баш магъаналы жюкню кётюрген жаланда сезим тюйюлдю, назму сезимге оюм не да бир болум къошулуп къуралады. Хапарчыкъла да бир болгъан ишни юсюнден керти оюмну сезимлени эгелигден ётдюрюлюп айтылгъанчадыла.

Сёз ючюн, «Кюню бла барады!» деген гитче хапарчыкъда къаллай бир жылы сезим эслейбиз. Автор бла бирге окъуучу да сабий салгъан суратха къууанмай амалы жокъду, кюнню суратын тагъып баргъан аппаны «къаллай бир айбатлыкъ барды юйюмде, къаллай субай чалбашлыкъ - менде!» деген сёзлерине дуния зауукълугъу сыйыныпды.

Созайланы Ахмат жашаудан, дуниядан къууанчны алыргъа сюйген, ала да билген назмучуду, аны ючюндю аны назмуларын толтуруп тургъан кюн таякъланы жылыуу тёгеркеге жайылыргъа хазыр болгъанлары да. Шуггу затланы юсюнден айта туруп окъуна, назмучу иги къуумну бир ышанын тапмай къоймайды. Сёз ючюн, «Мени азатлыгым» деген хапарчыкъ. Мында Ахмат къайсыбызны да къайгъы этдирип тургъан затха - ана тилибизни жаш тёлю биз сюйгенча билмегеллеринде жарсыларын айта келип, аны ол къайгъыладан азат этген шартланы табады эм аланы себеби бла къыйын сагъышларын женгиллетип, башхалагъа да кёл этдиреди. Бу хапарчыкъ малкъар тил бла адабияты дерслерин берген устазларыбызгъа махтау жырча эшитиледи.

Ахмат ючтизгинчеден къуралгъан къысха назмусунда анга бу дуниядa эм багъалы затларын санайды, ол тизме, насыпны чакъырыгъан дууача, эрттенликде айтылгъан алгъышха ушайды:

Къарт терек да чагъарча,
Кюн да сюйюп чыгъарча,
Кюледиле сабийле.
Юйге палах келмезча,
Бир адам да ёлмезча,
Кюледиле сабийле...

Бу китапха жыйылгъан назмуланы, хапарланы уллу юйретиу магъаналары бардыла. Адамлыкъгъа, чыдамлыкъгъа, сабырлыкъгъа, иги къуумну тежегре чакъырады назмучу, насийхатлыкъ бла угъай, керти юлгюле бла, терен оюмла бла, къууатлы сезимлени юсю бла.

Китапны экинчи кесегине Ахматны къалам къарындашларына жораланнган бир къауум жазмасы киргенди. Демергили Кязимден башлап адабиятда биринчи атламларын этген Баккуланы Артургъа дери анга адабият жашаулары жуукъ болгъан адамланы юсюнден жазады Ахмат. Къулийланы Къайсын, Гуртуланы Берт, Алим Кешоков, Зумакъулланы Танзиля, Бегийланы Абдуллах, Саид Чахкиев, Биттирланы Жаухар - ол назмучуланы юслеринден жаза туруп, ала хар бири аны не зат бла сейирсиндиргенлерин, адабиятха кёшумчулукъларын, не жаны бла башхаладан айырмалы болгъанларын ачыкълайды, аны юсю бла ёз ниетлерин да.

Китапны басмагъа хазырлагъан Хочуланы Любагъа, бу китапны къурай туруп, Ахматны юсюнден айтылгъан оюмланы, жазылгъан назмуланы жыйышдыргъаны ючюн да ыспас этерчады. Нек дегенде назмучуну юбилейине жораланнган китабында къайсы окъуучу да аны чыгъармачылыгъына берилген бийик багъаны, поэтни адабият дунияда белгили жерини юсюнден шартланы табагъа боллукъду.

Ахматны назмуларын сюйгенле, жамауат жашауда аны керти жумушун сакъларланда аны чыгъармачылыкъ къадарыны юсюнден Моттайланы Светлана, Хачим Кауфов, Тёппеланы Алим, Бабаланы Ибрагим, Нина Шогенцукова, Мокъаланы Магомет, Ёлмезланы Мурадин, Бегийланы Абдуллах, Ёзденланы Фатимат китапны бетлеринде тынгылы сёзлерин айтадыла.

Поэтни назмуларына Къулийкъайсын ол жолгъа чыгъа тёбиреген кезиуде окъуна бийик багъа берген эди. «Башха жаш назмучулача, Ахмат да, ёз поэзиябызны жетишимлерине таяна, кесини энчи жолун излейди. Аны жазгъанлары керти жашауну тылпыууду... Бизни кёз аллыбызда энтта да бир фахмулу назмучу ёседи», - деп, кесини ол шартха къууанганыны юсюнден айтхан эди «Литературная Россия» деген газетде.

Андан бери озгъан заманны ичинде Созайланы Ахмат ол сёзле бошунакъгъа айтылмагъанларына, керти болгъанларына битеу назмучулукъ, инсан къадары бла да шагъатлыкъ этгенлей келеди.

БИТТИРЛАНЫ Тамара,
филология илмуланы
доктору.

Тинтиу

Тюз акъыллыла уа кимледиле?

ВОЗ (Всемирная организация здоровья) мындан алгъаракъда бек сейир прогнозун билдиргенди: акъылдан шашаракъ адамланы саны келир заманда терк кёбейе барлыкъды. Бусагъатда официально айтылгъаныча, психикалары бузулгъанла, шашаракъ болгъанла битеу дунияда 450 миллион боладыла, он жылдан сора уа ала иги да кёбейирикдиле.

Ол аман хапарды. Алай, баям, акъылманланы саны да ёсерикди. Дуниягъа белгили уллу акъылманланы кёплери шашаракъла эдиле. Биз аллай акъылманланы бир къауумун сизни эсигизге салайыкъ.

ВАН ГОГ

Бу художник акъылы къатышаракъ болгъан кезиуюнде кесини сол къулагъын кесип алгъан эди, андан сора уа автопортретин ишлегенди. Ван Гог боялуны тюбикле бла ашаучусун да адамла хазна билмейдиле.

НИЦШЕ

Ницшени ариу атлы диагнозу бар эди – «мозаичная шизофрения». Алай Ницше кеси кесин алай ариу жюрютмегенди. Атла бла къучакълаша эди, суусун затланы чурукъгъа къуюп ичче эди, киштиклени боякъ эди. Болсада ол ишлени улу дауурсуз, философча, эте эди.

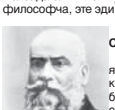

ЖУКОВСКИЙ

Орус авиацияны атасы уллу къанатлары болгъан велосипедге минип кёп айлана эди... Кесине къонакъланы терк-терк чакъырып, ала бла кетерге кюреше эди эм къанатлыла бла сёлешгенди. Аладан учаргъа къалай боллугъуну юсюнден хапар сора эди.

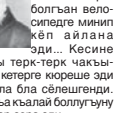

ГОГОЛЬ

Ишден бош заманында рукописьлени кюйдюре эди. Невский орамда учуп айланнган гулланы кёре эди эм аш оруну баштёбен айланыпды, дей эди. Болсада «шашахлыгъыны» хайырындан тамашалыкъ китапла жазгъанды.

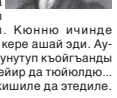

НЬЮТОН

Жазыу эте турып къымыжа болуучу эди. Жумуртхаланы орунларына дайым да сагъатланы бишире эди. Кюнню ичинде азыкъны кёп кере ашай эди. Ауузланнганын унтуп къойгъанды кеси уа. Ол сейир да тюйюлдю... Алай кёп эр кишиле да этедиле.

ЕСЕНИН

Поэт мебельни адамла кёре тургъанлай ууата эди, таныш эм танымагъан адамланы намысларын-сыйларын сындыра эди, быхлымсыз сёзлени айтып къычыра, бизни шёндюгю политикеларибизни бир-бирлерича. Алай кесине бакъдырыргъа кюреше эди.

ШОПЕНГАУЭР

Аны тукъум атын тюз жазмагъан портьеге (къонакъ юйде ишлеген адам) тюйюшюрге чабып къалыучу эди. Бир тюрлю жугъуучу ауруу тийип къалыр деп, дайым къорксагъанлай тура эди, эпидемиядан къорксагъаны ючюн бир жерден башхасына кёчгенлей айланнганды. Философия бла кюреширге уа заман къалай таба эди?

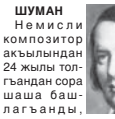

ШИЛЛЕР

Немисли поэт эм философ бирсиледен кёп тюрлю сейир ишлери бла айырмалыды. «Вильгельм Тельни» автору чыгъармачылыкъ иш бла столну юсюнде чириген алмала турсала да кюреше эди. Ньютонну башына тюшген алмаламы?

СВИФТ

Гулливерни «атасы» шашхан адамгъа саналгъан эди, кесини телилиги бла хар кимни да сейир этдиргенди. Биз аны хайырындан лилипутланы къыралларына кёп кере болгъанбыз. Аны кёзюне ол тамашалыкъ затла кёрюнмеселе уа, не этерик эдиле?

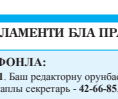

ШУМАН

Немисли композитор акъылындан 24 жылы толгъандан сора шаша баллагъанды, 43 жылында уа тели болуп бошагъан эди. «Сёлешген столла» аны дайым ызындан болгъанлай айлана эдиле, сейирлик тауушла аны къулагъына эшитилгендиле. Аламат музыканы ол ма аны ючюн жазгъан болур!

«Аргументы и факты» газетден.

АВТОТРАНСПОРТ

Техника жаны бла къарауда тюрлениуле

Быйыл биринчи январьдан башлап Къабарты-Малкъарда транспорт средстволаргъа техникагъа къарауну багъысын 70 сомгъа азайтхандыла. Республиканы Трифле эмда энергетика жаны бла къырал комитетини пресс-службасындан билдиргенлерине кёре, ол энди 480 сом боллукъду.

2010-2011 жыллада КъМР-де 134,2 минг автомашинаны техника болуму тинтилгенди. Андан 80 процентни женгил автомашинала эдиле. Аланы иелери къараудан ётер ючюн, алгъын 550 сом тёлёп тургъандыла. Энди уа, бу иш бла байламлы жангы закон чыкъгъандан сора, тёлёнирик ачханы ёлчемин бу жумушну этген оператор тохташдырады. Алай ол къырал белгилеген чекден кёп болмазгъа керекди.

Ачча ёлчемни юсюнден айтханда, бизни республиканы бла къоншу регионлада болум былайды: Север Осетия-Алания Республикада - 700 , Ставрополь крайда - 503, Къарачай-Черкес Республикада - 535, Краснодар крайда-651 эм Ростов областьда 372 сом.

Бизни корр.

СУРАТДА: техника къарауну кезиуюнде.

Биллиргиуле

Ишге чакъырабыз

«Заманны» редакциясы компьютерни уста билген эмда бийик билими болгъан адамны ишге чакъырады (вёрсткагъа).

Соруулары болгъанла бу телефон номерге сёлешигиз: **42-66-85**.

Съездге регистрация бардырылады

Къарачай-малкъар тёрелени айынытыу жаны бла «Барс Эл» жамауат организацияны кезиулю съездине делегатланы регистрация этиу бардырылады.

Съездге алыкъын келечилерин айырмагъан тукъумла ол жумушну къысха заманны ичинде тамамларгъа керекдиле. Регистрация бу адрес бла бардырылады: **Нальчик шахар, Ахохов атлы орам 92, 5-чи эм 9-чу офисде. тел: (8866-2)77-59-12.**

Ыйыкъгъа гороскоп

16-чы январьдан 22-чисине дери

Кючхарла. Ыйыкъ бек иги кезиу боллукъду терк байыкъланыугъа. Узакъгъа созуллукъ проектлени кьоюп, терк тамамларгъа керекилерин къолгъа альгъыз. Сёлешиуле бардырыргъа керек болса, телефонну неда компьютерни хайырланыргъа кюрешмегиз, бетден-бетге сёлешиуле жетдирликдиле этген муратыгъызгъа.

Танала. Ыйыкъда кюч-къарыуугъуз азайырыкъды. Бир жолгъа кёп борчну тамамларгъа кюрешмегиз. Бараз кюнден сора ишигизде чырмаула болургъа болукъдуда. Байрым кюнден ары уа хар зат да тап халгъа келтирилликди.

Эгизле. Бу ыйыкъ адамла бла тюбеширгъе эм атыгызны игиник бла айтдырыргъа жараулу кезиудю. Жараша билгенигиз да себеллик этерикди сизге. Геуюрге кюнде келген хапарлагъа иги эс буругъуз, алай этмесегиз, сизни алдагъа боллукъдула. Ыйыкъны ахырында ачха бла байламлы ахшы оноу этериксиз.

Айырычабакъла. Ыйыкъда ишге бек къыйналып тюзелликсиз. Ишигизни коллективни болушлугъу бла тамамларгъа тинтиу. Бир тюрлю хыйлалыкъ не да болмазлыкъ проект керек тюйюлдю сизге. Жюрегигизни жапсырыргъа сюе эсегиз, лыжалада неда сережеледе учугъуз.

Асланла. Ахыр кезиуде кюрешигиз бошуна кетмегенди – усталыкъ жаны бла жашауугъуз ул эм тюрениуле бла сизни ыйыкъ узуну къууандырыпт турлукъду. Орта эм байрым кюнде башхала айтханлагъа да эс буругъуз. Солуу кюнлеге деп этген планыгъызны тюрлендиригге тюшерикди, жуукъ адамыгъыз келип.

Къызла. Ыйыкъны ал кюнлери ишни иги бардырыргъа эм хайырлы этергге жараулу кюнледиле. Орта кюн а къатын алыргъа неда эрге барыргъа, иш бла байламлы келишимле этергге бек тап кюндю. Романтикалы танышлыу ахырында къууанч бла бошалыргъа ушап турады.

Базманла. Ыйыкъ бек хайырлы эм иги кезиуню башлайды. Иги онгларыгъыз боллукъдуда февраллы ортасына дери ишде ахшы жетишимле болдурургъа. Къатыгъызда сизни жаны адам болса, бютюнда игиди, жууаллыкъны къуру кеси боюнугъызгъа алып къойсагъыз а, онгларыгъыз азайырыкъдыла. Орта эм бараз кюнледе ашыкъмагъыз, тёзюмлю болургъыз.

Акърапла. Ыйыкъны ал кюнлеринде сизге чырмаулукъ этерге боллукъду мардадан артыкъ тирилик. Орта кюнден ары хайырлы кезиу баллаларыкъдыла. Ол кезиу билиминги игилендиригге, жангы техниканы хайырлана балларгъа, юйде ремонт ишлени бардырыргъа бек тап кезиудю.

Садакъчыла. Ыйыкъда кесигиз иги билген, эригиулю ишле башыгъызны аурутурукъдуда. Халкъ аллында сёлешиуню неда жангы ишде кесигизни сынаыну аллай ишге санай эсегиз, анга бир киши да угъай дерик тюйюлдю. Къоркъуулу ишни уа къолгъа алмазгъа кюрешигиз. Байрым эм солуу кюнледе уа жууаплы эм магъаналы ишлени къолгъа алмай къойсагъыз игиди.

Текемюйюзле. Къуралыулугъуугъз эм кёп ишлей билегнигиз бла айырмалысыз. Бу ыйыкъда уа аланы хайырланыу бла угъай, адамны эсинде болмагъан идеяла бла айырмалы боллукъсуз. Бараз эм байрым кюнледе сакъ болгъуз – къатыгъыздагъыла сизи этген ишлеге эс бургъаннлай турлукъдула. Солуу кюнледе уллу затны саталы алмагъыз.

Суукъуйла. Ыйыкъны ал эм акъыр кюнлеринде менсиниуню кьоюгъуз. Бола тургъан ишлеге терс багъа бичерге, тюрленилеге къажау турургъа кюреширксиз. Ыйыкъны ортасы уа къаугъасыз, къайгъысыз ётерикди. Ол кезиуде кёплеге сейирлик предложенияла этилликдиле, кёпле къуллукъда кётюрюллюкдюле.

Чабакъла. Ыйыкъны аллында иш сферада болумланы ахырлары тамамланмай узакъгъа созуллукъдула. Орта эм бараз кюнледе сизни кеси сейирлериме хайырланыргъа кюрешгенле боллукъдула. Ыйыкъны ахырында этген муратларыгъыз толлукъдула. Файда тюшюрюр онгларыгъыз да боллукъдула.

Сёзбер

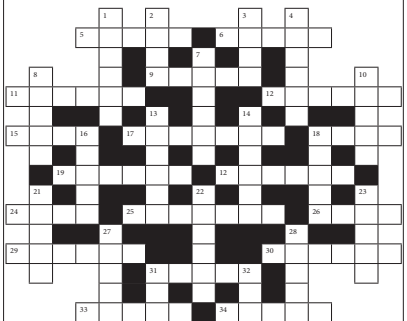

ЭНИНЕ: **1**. Мухаммат файгъамбарны къанатлы аты. **6**. Мирзеу бюртюкню «кёлеги». **9**. Юч аякълы алаша, тёгерек столчуть. **11**. Къызыу табада «ачыуда» чачылгъан нартюх. **12**. Къабындан жиргенген жиргенч. **15**. Адамны жашаугъан жери. **17**. Сууда бишген нартюх «гыржын». 18. Уллу аулакъ неда ол тюзде къалгъан деучюдюле. **19**. Жарагъан улу чабакъ. **20**. Къой союлгъанда аны харам этиучоледен бири. **24**. Биреуню ишине чомп болуп болуущу. **25**. Вольный Ауупну алгъыннгы тауча аты. **26**. Аллай къолгъа къуу да къонмайды. **29**. Тойда ичирилиучю татлы суу. **30**. Тик жер. **31**. Пюрбежину «ёпкеси». **33**. Иничке чыбыкъладан эшилген «сумка». **34**. Ишчи ат.

ЁРЕСИНЕ: **1**. Ирик болгъунчу. **2**. Бир ишни этергге ант этиу. **3**. Аллай адам кеси айтыр да, кеси кюлюр. **4**. Сылхыр къой. **7**. Жылны онекисиндеи бири. **8**. Узун, уллу базыкъ къазыкъ. **10**. Арсарлы болуу. **13**. Тилекчи жарлы. **14**. Ыянат анга этилиучюдю. **16**. Манга – калау, санга уа - ол. **18**. Къолла «къуршоуу». **21**. Раствор – цемент+... **22**. Алгъын тютюн ичиучю «быргъы». **23**. Чабакъгъа къармакъ. **27**. Жюн халыдан юйде согъулгъан тыш кийим. **28**. Сейир-... **31**. Къызынгдан туугъанны атасы. **32**. Нартюхню къол бла тюйюп жарма этиучю адыр.

Сёзберни **ТОКУМАЛАНЫ Хусейн** жарашдыргъанды.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ ЖАМАЛ

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан (баш редакторну орунбасары), АЛИКАЛАНЫ Владимир, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **47-26-22**. Жууаплы секретарь - **42-66-85**.
Секретариат - **40-93-62**. Корректора - **42-63-52**.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - **42-67-68,42-24-02**.
Экономика бёлюм - **42-66-73**.
Культура бёлюм - **42-75-82, 42-68-72**.
Социальный политика бёлюм - **42-66-76, 47-27-59**.
Жангъылыкъла эм спорт бёлюм - **47-26-39, 42-66-71**.
Письмола эм реклама бёлюм - **42-37-94**.
Тилмачча бёлюм- **47-31-28**.
Сурат алыучула- **42-75-82, 42-66-76**.
Бухгалтерия - **42-30-87**.
Операторла - **47-26-28, 42-39-65**.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материалларда айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууапладыла.

Редакция авторладан **400** газет тизгинден (машинка бла жазылгъан **5-6** бет) кёпню алмайды.

Газет басманы эм асламы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда **1994** жыллда **14**-чю июньда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —**Н—0066.** Индекс - **51532**

Газетни басмагъа КъМР-ни Асламы информация органла жаны бла къырал комитетини компьютер службасы хазыр эттенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, **33**

Газетлени иелерине тапдыру ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: **42-06-51, 42-19-97**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: **42-69-34**

Номерге графикге кёре
19.00 сагъатда къол салынады.
20.00 сагъатда къол салынгданды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Текуланы Хауа- дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарны орунбасары; Акушуланы Феруза (3-4 чю бетле), Зезаланы Лида (1-2-чи бетле) - корректорла.

Тиражы **3250** экз. Заказ № 37

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru